

1 Основи законодавства України з питань безпеки людини та навколишнього середовища

1.1 Нормативно-правові засади державної екологічної політики України

Основними нормативно-правовими актами, що встановлюють та регулюють заходи щодо збереження і оздоровлення навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки є закони України *"Про охорону навколишнього природного середовища"*, *"Про тваринний світ"*, *"Про охорону атмосферного повітря"*, *"Про природно-заповідний фонд України"*, *"Про карантин рослин"*, *Земельний, Водний, Лісовий кодекси* та інші документи.

Відповідно до ***Конституції України***, земля, надра, ліси, води, багатство рослинного і тваринного світу є всенародним надбанням і державною власністю.

Ст.3: Людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Ст.27: Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Ст.50: Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" було прийнято в 1991 році; закон регламентує використання природних ресурсів, нагляд і контроль, економічний механізм забезпечення охорони довкілля, визначає державну, громадську та соціальну експертизи, закріплює екологічні права та обов'язки громадян. Закон закріплює право громадян України на безпечне для життя довкілля.

Ст.3: гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей.

Ст.4: природні ресурси України є власністю українського народу.

Ст. 9: кожний громадянин України має право на безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище; участь в обговоренні та внесенні пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища; внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів, здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне отримання використання поширення та зберігання такої інформації; участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля; одержання екологічної освіти; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; участь в процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки

В ст. 21 викладені повноваження громадських організацій в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення", ст. 4: громадяни мають право на безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище; участь у розробці, обговоренні та громадській експертизі проектів програм і планів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, внесення пропозицій з цих питань до відповідних органів; відшкодування шкоди,

завданої їм здоров'ю внаслідок порушення підприємствами, установами, організаціями, громадянами санітарного законодавства; достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я та їх ступінь.

Закон України "Про охорону здоров'я" (1993) встановлює, що власники і керівники підприємств, установ і організацій зобов'язані забезпечити в їх діяльності виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії та інших вимог щодо охорони праці, передбачених законодавством про працю, не допускати шкідливого впливу на здоров'я людей та навколишнє середовище (ст.28).

Важливими документами, що регулюють трудові відносини в Україні та захист здоров'я працівників, а також навколишнього середовища під час виробничої/професійної діяльності, є *Закон України "Про охорону праці", КЗпП України, Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування"* та інші нормативно-правові акти (детально розглядаються під час 2го модуля).

Закон України про охорону атмосферного повітря (1992 рік) встановлює екологічні закони та нормативи в галузі охорони атмосферного повітря, екологічної безпеки атмосферного повітря, а саме гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин, гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин для стаціонарних та пересувних джерел викидів та ін.. Важливим є регулювання діяльності підприємств, що впливає на негативні зміни клімату; для осіб, винних в порушенні законодавства про охорону атмосферного повітря, може застосовуватися адміністративна, цивільна або кримінальна відповідальність.

Природні заповідники, біосферні заповідники і національні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, пам'ятки садово-паркового мистецтва підлягають охороні та відтворенню (**Закон України "Про природно-заповідний фонд України"**, 1992 рік). Розроблено та введено в дію Земельний кодекс (1992), Кодекс про надра (1994), Лісовий кодекс України (1994), Водний кодекс України (1995).

1.2 Основні принципи національної політики щодо охорони навколишнього середовища

В загальному випадку **оновними принципами державної політики України щодо охорони навколишнього середовища є:**

- посилення ролі екологічного управління з метою досягнення рівності економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку;
- врахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень на державному, галузевому, регіональному та місцевому рівнях;
- міжсекторальне партнерство та залучення стейкхолдерів;
- запобігання надзвичайним ситуаціям;
- забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
- участь громадських організацій, населення, суб'єктів господарювання в формуванні та реалізації екологічної політики, удосконаленні законодавства з охорони довкілля;

- відповідальність за порушення законодавства про охорону довкілля;
- відповідальність органів влади за доступність, достовірність та своєчасність екологічної інформації;
- державна підтримка суб'єктів господарювання України, що здійснюють модернізацію виробництва з метою зменшення негативного впливу на довкілля тощо.

Таким чином, *національна політика України в сфері охорони довкілля, спрямована на досягнення для безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, поліпшення екологічної ситуації, забезпечення екологічно збалансованого природокористування, підвищення рівня екологічної безпеки, інтеграції екологічної політики та управління, а також підвищення обізнаності населення та посилення рівня екологічної свідомості.*

Визначені основні **інструменти реалізації національної екологічної політики** (законодавство в сфері охорони навколишнього середовища). Це - екологічна експертиза, екологічний аудит, екологічне маркування, екологічне страхування, технічне регулювання, стандартизація та облік в сфері охорони довкілля, економічні та фінансові механізми, освітня та наукова підтримка при формуванні і реалізації екологічної політики в Україні, моніторинг стану довкілля, міжнародне співробітництво тощо.

1.3 Об'єкти і принципи охорони довкілля

Відповідно до Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", *завданням законодавства є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних*

ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Згідно зі Ст. 3, основними принципами охорони навколишнього природного середовища є:

- а) пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість дотримання екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;
- б) гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;
- в) запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- г) науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;
- д) обов'язковість оцінки впливу на довкілля;
- ж) гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду;
- з) безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;
- є) компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- і) вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва;
- к) вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної зміненості територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;
- л) поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;
- м) науково обгрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;
- н) екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;
- о) збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;
- п) встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів та надр відповідно до Податкового кодексу України;
- р) врахування результатів стратегічної екологічної оцінки.

Державній охороні на території України підлягають навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

З метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України по організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів

на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, місцеві програми.

Відповідно до законодавства України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування під час розробки екологічних програм залучають громадськість до їх підготовки. Здійснюється оприлюднення проєктів екологічних програм для їх вивчення громадянами, підготовки зауважень та пропозицій щодо запропонованих проєктів, проведення публічних слухань тощо. Підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка фахівців забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням в галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі в закладах вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища. Важливим є проведення наукових досліджень навколишнього природного середовища та природних ресурсів з метою розробки наукових основ їх охорони та раціонального використання, забезпечення екологічної безпеки.